

Hadet til USA blev grundlac

Under stor-
land kap-
Storbri-
tannien
var et krav
til at give
en, hvil-

den
Storbri-
tannien
styre-
konk-
offi-
res af Rus-
skul-
betinder
ekonomi-

shahen,
for britter-
president,
de til
at blive
præste-
position
for det

UMO - I 1952 blev 50 mennesker dræbt i Iran under aktioner i protest mod strøgning af skid gølse af Mossadeq. Foto: AP/Le

For 50 år siden styrkede CIA et spirende demokrati i Iran for at bremse nationaliseringsbølgen i Mellemøsten. I stedet tog fanatiske religiøse kræfter over og hadet til USA voksede

Kommentar

Af Reza Rahimpour

Tirsdag er det 50 år siden, at Irans demokratisk-orienterede ministerpræsident, Mossadeq, blev styrtet ved et kup den 19. august 1953. Kuppet var et af de første af sin art udført af CIA, men senere blev 'succesen' gentaget i bl.a. Guatemala (1954) og Chile (1973).

Iran Mossadeq var en erfaren aristokratisk politiker. Som deputeret af det iranske parlament (Majlis) fik han gennemført en lov, der forbød yderligere koncessioner til udlandet, men hans ultimative politiske mål var at få shahen til at respektere den konstitutionelle grundlov fra 1906.

Majlisen var fuld af korrupte politikere, der skiftevis udpegede en statsminister der var 'godkendt' af Storbritannien eller af Sovjetunionen. Under sådanne forhold fik

Mossadeq tilfældigvis Majlisens tilladelse til at danne regering den 19. april 1951.

Mossadeq udnyttede konflikten mellem USA og Storbritannien. Det unge USA var klar over, at tiden for kolonialisme var forbi. Men det imperialistiske Storbritannien ville ikke være med til at ændre forholdene. Dels havde briterne efter krigen tabt en hel del kolonier, og dels havde de stærkt brug for hård valuta, som kunne skaffes med iransk olie. Desuden havde Sovjetunionen også gjort krav på olien i det nordlige Iran. Imens kunne Mossadeq lancere sin 'negativ balance'-doktrin, der gik ud på et stort nej til både Storbritannien og Sovjetunionen. Olien tilhørte folket, og intet land skulle have koncession.

USA så lyst på en sådan politik, idet USA ved en eventuel nationalisering af olien kunne undgå faren for, at russerne invaderede Iran. Ydermere ville USA's oliegiганter være den naturlige afløser for den britiske Anglo-Iranian Oil Co.

Tre dage efter Mossadeqs embedstiltrædelse vedtog Majlis hans lovforslag om nationalisering af olien. Storbritannien lagde derefter sag an mod Iran ved den internationale domstol i Haag (den 25. maj 1951) og i FN's sikkerhedsråd (den 6. oktober 1952).

Tilfølg Darsays koncession i 1933 havde Storbritannien ret til at udvinde olie i Iran indtil 1993. Aftalen betød f.eks., at af en omsætning på 61 mio. pund i 1948 fik Iran kun ni mio. pund. I juli 1952 afsagde Haagdomstolens sin kendelse: Mossadeq havde handlet lovligt.

I januar 1953 nationaliserede Mossadeq fiskeri i Det Kaspiske Hav. En koncession, der lå i russernes hænder. Nationaliseringsfeberen bredte sig til resten af Mellemøsten. Egyptens præsident, Gamal Abdel Nasser, lod sig inspirere af Mossadeqs idéer og talte også om nationalisering af Suez-kanalen

(som blev nationaliseret i 1956) det var måske for meget for de magter. Hvor ville den næste nationalisering finde sted? Irak, Saudi Arabien ...?

Da Mossadeq overtog magt blev USA og Storbritannien le henholdsvis demokraterne og bour. Men den 25. oktober 1951 vandt den konservative Winston Churchill valget i Storbritannien. Og et år efter, den 5. november vandt den republikanske kandidat Eisenhower præsidentposten USA.

Og da Mossadeq havde afslået det sidste fælles Truman-Churchill-forslag (der gik ud på 50-50 deling af olien), var der enighed i både London og Washington, at Mossadeq skulle fjernes magten med alle mulige midler.

Man prøvede først ad nemme veje. Shahen kom under pres fra Storbritannien og afskedigede Mossadeq den 20. juli 1952 uden parlamentet. Dagen efter blev 50 mennesker dræbt ved prote-

PAHLAVI – Irans shah Reza Pahlavi var villig til at handle med briterne i strid med nationens interesser
Foto: Arkiv

MOSSADEQ – Irans ministerpræsident måtte i 1951 møde op ved domstolen i Haag for at føre Irans sag i et slagsmål om landets egen olie med Storbritannien
Foto: Arki

griben. USA var allerede indirekte i krig med Sovjetunionen under Korea-krigen og var næppe villig til at starte en ny krig.

Men da Stalin døde den 7. marts 1953, greb amerikanerne chancen, da der var ubrudt en heftig magtkamp i Kreml. For første gang siden sin oprettelse i 1947 fik CIA ordre til at vælte en folkevalgt politiker. Barnebarnet af præsident Roosevelt, Kermit Roosevelt, fik til opgave at vælte Mossadeq (operation Ajax). CIA havde ikke ret megen erfaring, og deres første forsøg på at anholde Mossadeq mislykkedes den 16. august 1953, og shahen flygtede til Rom.

Men tre dage senere gik det efter planen. Mossadeq blev anholdt ulovligt, efter at hans hus var angrebet med tanks.

Dagen efter kom shahen tilbage til Iran og lagde grunden til 25 års rent tyranniske styrer. Mossadeq fik kun tre år fængsel af shahens domstole, medens hans udenrigsminister blev henrettet. Mossadeq sad i husarrest

indtil sin død i 1967. CIA's kup mod Irans bestræbelser for mere frihed og social retfærdighed i 1953 var en statuering mod alle de bevægelser, der gik imod stormagternes interesser uanset disse bevægelseres karakter.

Men det var en kortsigtet løsning. Samme land og samme folk væltede samme shah efter bare 25 år, men det var ikke samme type leder, der stod bag oprøret denne gang. 25 års had, hævn og mistænksomhed forløste sig mod USA i 1979 med den fanatiske ayatollah Khomeini i spidsen. Alt, der duftede blot en lille smule af Vesten, blev anset som respektløst; selv 51 diplomatpas i den amerikanske ambassade i Teheran.

Kuppet i 1953 stoppede brutalt den naturlige politiske proces i Iran. De iranske demokrater, liberale og kommunister blev udryddet på den politiske arena efter kuppet, mens

de religiøse kræfter derimod fik frie tøjler. Deres leder kunne frit kommunikere med folk ved messer og fredagsbønner.

Det værste var, at revolutionen i Iran åbnede øjnene på de fanatiske muslimer i hele verden for, at en overtagelse af magten var mulig.

Al den fanatisme, som vi har været vidne til de seneste to årtier (fra Algeriet til Afghanistan), er sket efter den islamiske revolution i Iran i 1979 – samme år som bin Laden spadserede i sit vestlige tøj i Stockholms gader.

Et demokratisk Iran ville uden tvivl influere på sine naboer. På samme måde som Iran i sin tid lærte af Tyrkiet at give sine kvindelige borgere stemmeret, fik kongen af Afghanistan senere samme idé under sit besøg i Iran.

Et demokratisk Iran, kunne i det mindste have bidraget til stabiliseringen i Mellemøsten. Den otte år lange krig mellem Iran og Irak var faktisk et resultat af shahen (læs USA's) bestræbelser på inddæm-

ning af det sovjetvenlige i demokratisk Iran ville måske have vedtaget en sådan politik for sine naboer. I lighed med demokratisk valgte tyrkisk ment, der i år stemte imod gelsen i Irak-krigen.

Samme nat, efter kuppet skrev den daværende britiske rigsminister, Anthony Edvard dagbog: »Nu kan jeg ende trygt i nat«.

Men det har det iranske i gjort i præcis 50 år på grund under shahens tyranni, erte 25 års præstestyret despotis

Siden den 11. september i let af vestlændinge, der ikke ve trygt om natten også s Freden i verden er kun sik alle sover trygt om natten.

i2@info

■ Reza Rahimpour er freelance og formand for Organisationen af Iranske Socialister Danmark. Og medlem af Da